

**De relatie tussen geslacht, Engelse woordenschat en het
fonologisch bewustzijn van Nederlandse kinderen op een
VVTO-school**
Bachelorwerkstuk

Naam: Marthe Scholten

Studentnummer: 4364201

Datum: 08-07-2016

Vak: Bachelorwerkstuk

Eerste begeleider: Claire Goriot

Tweede begeleider: Mirjam Broersma

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie ‘De relatie tussen geslacht, Engelse woordenschat en het fonologisch bewustzijn van Nederlandse kinderen op een VVTO-school.’. Het onderzoek voor deze scriptie is uitgevoerd op vier verschillende Engelse VVTO-scholen. De scriptie is geschreven in kader van mijn afstuderen voor mijn Bachelor Taalwetenschap aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Van februari 2016 tot en met juli 2016 ben ik bezig geweest met het onderzoek en het schrijven van de scriptie.

Ik wil graag mijn scriptie- en stagebegeleidster, Claire Goriot, bedanken voor het aanbieden en het ondersteunen van mijn scriptie en stage. Zij heeft mijn vragen op alle mogelijke manier willen en kunnen beantwoorden en ze heeft vele feedback gegeven op mijn aangeleverde werken. Daarnaast wil ik mijn tweede begeleidster, Mirjam Broersma, bedanken voor het beoordelen van mijn scriptie. Verder wil ik mijn klasgenootjes en mede-stagiaires bedanken voor de goede communicatie en de wijze raad die ik van ze gekregen heb. Als laatste wil ik de vier VVTO-scholen bedanken die het mogelijk hebben gemaakt om mijn onderzoek te kunnen uitvoeren.

Marthe Scholten

Nijmegen, 8 juli 2016

Inhoudsopgave

Voorwoord	i
Inhoudsopgave	ii
Abstract	1
Inleiding	1
Methode	10
1. <i>Onderzoeksontwerp</i>	10
2. <i>Materiaal</i>	10
3. <i>Participanten</i>	11
4. <i>Procedure</i>	12
5. <i>Data-analyse</i>	12
Resultaten	14
Discussie	17
Referenties	21
Bijlagen	23
<i>Bijlage 1</i>	23
<i>Bijlage 2</i>	29

Abstract

In dit onderzoek is gekeken of kinderen op een VVTO-school beter presteerden op taken van het fonologisch bewustzijn naarmate ze een betere Engelse woordenschat hadden. Daarnaast werd gekeken of het geslacht van de kinderen van invloed was op hun prestaties. Aan het onderzoek deden 35 leerlingen mee met een gemiddelde leeftijd van 6,3 jaar. De kinderen kwamen uit groep drie van vier verschillende VVTO-scholen. Om de Engelse woordenschat te meten werd de *Peabody Picture Vocabulary Test 4* (PPVT) (Dunn & Dunn, 2007) gebruikt. Om de drie taken (synthese, beginfoneem en foneemdeletie) van het fonologisch bewustzijn te meten werd het Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid (Cito, 2013) gebruikt. Uit het onderzoek bleek dat kinderen met een grotere Engelse woordenschat significant beter scoorden op de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn. Er werd geen significante relatie tussen geslacht en de Engelse woordenschat dan wel het fonologisch bewustzijn gevonden.

Inleiding

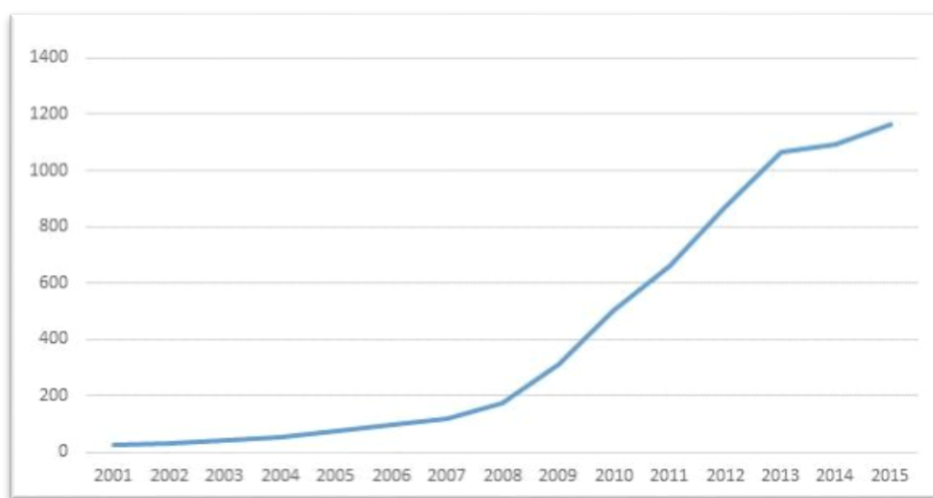
Engels is de lingua franca van de wereld (Thijs e.a., 2011). Het is dan ook van belang dat mensen de Engelse taal beheersen, zodat ze over de gehele wereld kunnen communiceren (EP-Nuffic, 2015). Er zijn steeds meer basisscholen die Engels vroeg in het curriculum aanbieden, echter is er nog weinig bekend over de effecten die het VVTO biedt. In het huidige onderzoek wordt onderzocht of de Engelse woordenschat, als tweede taal, invloed heeft op het fonologisch bewustzijn van kinderen. Het fonologisch bewustzijn is het vermogen om zich te kunnen concentreren op klanken binnen de structuur van een woord (Elen, 2004). Daarnaast wordt de relatie tussen geslacht en woordenschatverwerving bekeken, evenals de relatie tussen geslacht en de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn.

Engels op de Nederlandse basisschool

Het vak Engels is sinds 1986 een verplicht vak op Nederlandse basisscholen (Thijs e.a., 2011). Redenen hiervoor waren onder andere de opkomst van het Engels als internationale taal en het feit dat het Engels de lingua franca is (Thijs e.a., 2011). Sindsdien wordt er op elke basisschool vanaf groep zeven Engels gegeven. De laatste jaren werd het onder basisscholen steeds populairder om VVTO, Vroeg Vreemde Talen Onderwijs, toe te passen. VVTO houdt in dat leerlingen op een basisschool al vanaf groep één Engels aangeboden krijgen (EP-Nuffic, 2015). Het VVTO is niet hetzelfde als tweetalig onderwijs. In tweetalig onderwijs wordt de helft van de lessen in het Nederlands gegeven, en de andere helft in de tweede taal. Bij VVTO wordt er circa 60 minuten per week aandacht besteed aan de tweede taal.

Het Europees Platform Nuffic¹ (EP-Nuffic) ondersteunt het VVTO, en heeft als doel de kwaliteit van het vreemdetalenonderwijs te waarborgen. Volgens EP-Nuffic heeft het VVTO als voordeel dat de tweede taal op deze manier in dezelfde volgorde wordt aangeboden als de moedertaal, eerst mondeling en daarna pas schriftelijk (EP-Nuffic, 2015). Daarnaast zou het VVTO de algemene taalontwikkeling stimuleren en goed zijn voor het internationaal bewustzijn (EP-Nuffic, 2015).

Het VVTO maakte een flinke groei door van 30 scholen in 2003 naar ruim 1100 scholen in 2015, zie Figuur 1 (EP-Nuffic, 2016). Van deze 1100 scholen wordt er op bijna 1000 scholen Engels als tweede taal aangeboden, op de andere scholen worden Duits, Frans of Spaans als tweede taal aangeboden (EP-Nuffic, 2015).

Figuur 1. De groei van het aantal VVTO-scholen in Nederland.

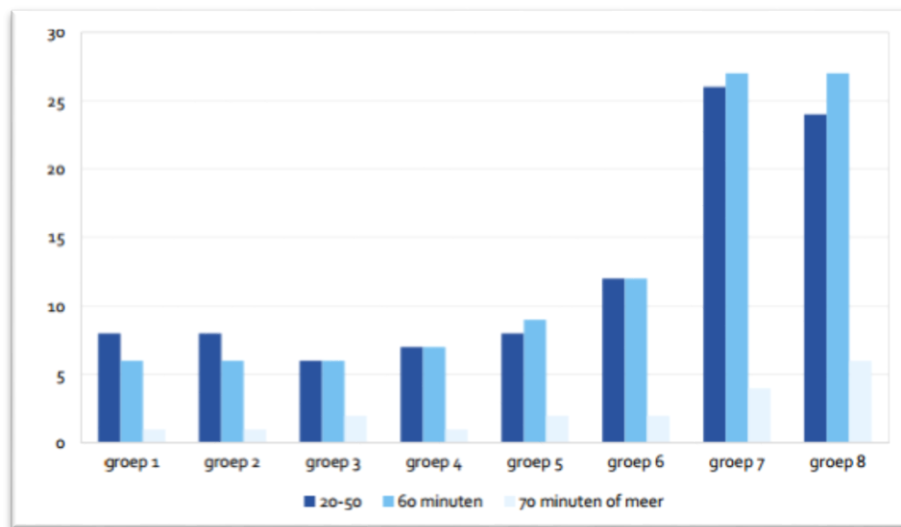
Het VVTO steunt op drie pilaren (Feuerstake, 2015), de natuurlijke taalverwerving, Content and Language Integrated Learning (CLIL) en internationalisering. Omdat het VVTO op deze beginselen gebaseerd is, kan het kinderen voordelen bieden, bijvoorbeeld dat ze leren communiceren met buitenlandse kinderen en dat de lesstof uitdagender wordt. Deze voordelen kunnen als verklaring gegeven worden voor de sterke groei die wordt waargenomen.

De eerste pilaar waar het VVTO op steunt is de natuurlijke taalverwerving (Feuerstake, 2015), dit houdt in dat het VVTO als doel heeft de leerlingen de tweede taal, op een natuurlijke manier te laten verwerven, net zoals bij het verwerven van de moedertaal. Het leren van een moedertaal gebeurt door veel input te krijgen van de betreffende taal. Overal om het kind heen is er interactie en krijgt het kind feedback. Op een VVTO-school wordt idealiter 60 tot 200

---

¹ Het Europees Platform, ook wel EP-Nuffic, is aangesteld door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om internationalisering en het VVTO aan te sturen en te behartigen.

minuten per week aandacht besteed aan het Engels, echter is dit niet altijd het geval zoals blijkt uit onderzoek van de gemeente Amsterdam (Cohen, Jakobs & van der Wouden, 2015), zie Figuur 2. Ook uit onderzoek van het EP-Nuffic blijkt dat veel scholen in Nederland minder dan 60 minuten Engels per week geven (EP-Nuffic, 2016). Op de scholen wordt idealiter het ‘doeltaal is voertaal-principe’ gehanteerd. Wanneer er dan les in het Engels wordt gegeven, wordt er ook alleen Engels gesproken. In de lagere klassen ligt de nadruk op het luisteren, spreken en begrijpen van het Engels. De woordenschat wordt spelenderwijs opgebouwd door liedjes, rijm, drama, et cetera. Vanaf groep vier wordt er ook aandacht besteed aan het schrijven (Feuerstake, 2015).

Figuur 2. Tijdsbesteding Engels per week op scholen in gemeente Amsterdam (Cohen, Jakaobs en van der Wouden, 2015).

De tweede pilaar is het CLIL (Feuerstake, 2015), dit houdt in dat de inhoud van vakken, anders dan het vak Engels (bijvoorbeeld geschiedenis), wordt gecombineerd met het Engels. De focus ligt dus zowel bij de inhoud van het vak als bij de voertaal (Engels). Er wordt gebruik gemaakt van de kennis en vaardigheden die de leerlingen hebben van het Engels. Volgens Feuerstake (2015) worden de opdrachten voor de leerlingen uitdagender, omdat de vakken in het Engels worden gegeven in plaats van in het Nederlands. Bij de opdrachten staat klassikaal werken of samenwerken voorop, wat zorgt voor veel interactie in de doeltaal.

De laatste pilaar is de internationalisering (Feuerstake, 2015), de bedoeling hiervan is dat kinderen zich oriënteren op het buitenland. Door contacten te maken in het buitenland, via Skype bijvoorbeeld, worden de kinderen gedwongen om zich in de tweede taal te uiten. Op deze manier krijgen de kinderen de kans om zich meer thuis te voelen in de tweede taal en het biedt hen de mogelijkheid om samen te werken met buitenlandse kinderen. Daarnaast wordt de kijk op de wereld van de kinderen verbreed.

Als een school deze principes hanteert kan het een keurmerk halen. Een keurmerk wordt gegeven wanneer een school aan de eisen van het Landelijk Standaard VVTO² voldoet, zoals een voldoende hoog taalniveau (B2-niveau) in de tweede taal van docenten. Een keurmerk geeft onder andere de kwaliteit van het Engels op de basisschool aan (Dekker, 2015). In Nederland hebben 53 VVTO-scholen daadwerkelijk een VVTO-keurmerk, een school kan er namelijk zelf voor kiezen om een keurmerk te behalen. De betreffende school wordt twee maal bezocht door een inspectieteam van het EP-Nuffic, het expertisecentrum voor internationalisering in het onderwijs. De eerste keer wordt de school bezocht na een jaar VVTO te hebben toegepast, en de tweede keer wordt de school bezocht na drie à vier jaar VVTO te hebben toegepast. Het blijkt namelijk dat een school ongeveer drie à vier jaar nodig heeft om de Landelijke Standaard te bereiken (Feuerstake, 2015). Er zijn drie verschillende keurmerken: TalenT-keurmerk, EarlyBird en Drietalige scholen (voor Friesland). Deze drie keurmerken werken vanuit het Landelijke Standaard VVTO, zie bijlage 1.

Invloed VVTO op de woordenschat

In het huidige onderzoek wordt tweetaligheid aangeduid aan de hand van de grootte van de woordenschat. Door het groeien van de woordenschat in de vreemde taal, wordt een kind steeds tweetaliger. Er kan namelijk steeds meer en breder gecommuniceerd worden in de tweede taal. Verder is het bekend dat de ontwikkeling van de moedertaal niet lijdt onder het leren van een tweede taal. Integendeel zelfs, in het onderzoek van Charkova (2003) werd onderzocht of een tweede taal leren ten koste gaat van de moedertaal. Aan het onderzoek deden Bulgaarse kinderen mee die drietalig onderwijs kregen. De kinderen kregen vijf dagen per week een uur Engels, vier dagen per week een uur Russisch en de rest van het curriculum werd in het Bulgaars gegeven. Uit het onderzoek bleek dat de kinderen vorderingen maakten in beide vreemde talen en het belangrijkste, dat ze hoger scoorden dan eentalige kinderen op leestaken. Ook volgens de Bot en Herder (2008) is het zinvol om vroeg te beginnen met een vreemde taal. Het blijkt namelijk dat tweetalige kinderen een betere ontwikkeling van het metalinguïstisch bewustzijn en metacognitieve vaardigheden hebben (Herder & de Bot, 2005).

Fonologisch bewustzijn bij eentalige kinderen

Het metalinguïstisch bewustzijn, waar het fonologisch bewustzijn onder valt, is het vermogen om over taal na te denken (Elen, 2004). Het metalinguïstisch bewustzijn bestaat uit het

---

² In het Landelijke Standaard VVTO staat beschreven waar een school aan moet voldoen. Dit moet ervoor zorgen om de kwaliteit van het VVTO-onderwijs te waarborgen.

fonologisch bewustzijn, het woordbewustzijn en het syntactisch bewustzijn (Elen, 2004). Het fonologisch bewustzijn is de gevoeligheid voor de fonologische structuur van woorden in een taal. Met andere woorden, de vaardigheid om je te kunnen focussen op klanken binnen de structuur van een woord (Elen, 2004). Volgens Chaney (1990) is het fonologisch bewustzijn tweeledig: het bestaat aan de ene kant uit het vermogen om over taal na te kunnen denken en te praten. Aan de andere kant bestaat het uit het kunnen begrijpen van structuren in een taal en begrijpen dat taal bestaat uit losse eenheden. Het fonologisch bewustzijn vereist van kinderen dat ze woorden kunnen opsplitsen in syllaben, dat ze zich bewust worden van rijm en dat ze fonemen kunnen verbinden tot een woord (Elen, 2004). Bij kinderen in de kleuterklas is het fonologisch bewustzijn nog niet volledig ontwikkeld, echter lijken ze goed te presteren op simpele taken van het fonologisch bewustzijn, zoals rijm (Torgeson, Wagner & Rashotte, 1994). De prestatie op verschillende taken van het fonologisch bewustzijn is afhankelijk van de leeftijd. Rond 3,3 jaar beginnen kinderen de principes van rijm te kennen (Elen, 2004). Volgens Swank en Catts (1994) is het fonologisch bewustzijn pas volledig ontwikkeld rond zes à zeven jaar. Uit onderzoek van Elen (2004) blijkt echter dat de groei van het fonologisch bewustzijn stopt op negenjarige leeftijd.

In het onderzoek van Bird, Bishop en Freeman (1995) werd gezocht naar het belang van een goede ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn. Er werd onderzocht of er een relatie is tussen het fonologisch bewustzijn en de leesvaardigheid. Aan het onderzoek deden negen eentalige kleuters tussen de 3 en 5 jaar oud met een spraakprobleem mee en 17 eentalige kinderen van dezelfde leeftijd met een normale spraakontwikkeling. Beide groepen hadden geen andere beperkingen, een normale woordenschatontwikkeling (een score tussen de 85 en 125 bij de Peabody Picture Vocabulary Test III (Dunn & Dunn)) en hadden een normale taalontwikkeling (scoorden 8 of hoger op de Clinical Evaluation of Language Fundamentals³). In dit onderzoek werd gevonden dat er een significante positieve relatie bestaat tussen het fonologisch bewustzijn en de leesvaardigheid bij eentalige kleuters. Kennis van fonologische structuren van woorden helpt een kind om relaties te zien tussen fonemen en grafemen, letters of meerdere letters die samen één foneem vormen. Het fonologisch bewustzijn is dus noodzakelijk bij het leren spellen. Kinderen met een goed fonologisch bewustzijn zouden later

---

³ Clinical Evaluation of Language Fundamentals (CELF) is een taalttest die verschillende aspecten van de ontwikkeling van taal bij een kind test, zoals het fonologisch bewustzijn, pragmatische zinnen herhalen in context en actieve woordenschat (Wigg, Secord & Semel, 2010). Deze test wordt vaak gebruikt om taalproblemen bij kinderen te diagnosticeren.

goede lezers worden en kinderen met een minder goed ontwikkeld fonologisch bewustzijn zouden later problemen kunnen krijgen met lezen (Elen, 2004). Een goede ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn is dus van essentieel belang.

Fonologisch bewustzijn bij tweetalige kinderen

Hierboven is beschreven hoe de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn verloopt bij eentalige kinderen. De ontwikkeling bij tweetalige kinderen verloopt wellicht anders. In het onderzoek van Harrison e.a. (2015) werd gekeken naar het verschil in fonologisch bewustzijn tussen tweetalige kinderen met Engels als tweede taal en eentalige kinderen met Engels als moedertaal. De proefpersonen die meededen aan het onderzoek kwamen uit een Canadese gemeenschap en waren verdeeld in twee groepen. In de eerste groep zaten 62 tweetalige kinderen met Engels als tweede taal. Van deze kinderen was van 58 kinderen Punjabi de moedertaal, van drie kinderen Koreaans, van één Malayam, van één Urdu en er was één Spaanse spreker. De ouders van de kinderen waren migranten uit India en de kinderen hadden nauwelijks of geen contact met het Engels gehad totdat zij op de basisschool kwamen. De tweede groep bestond uit 50 kinderen die moedertaalsprekers van het Engels waren. De gemiddelde leeftijd van beide groepen was acht jaar. Om het fonologisch bewustzijn te meten werd er één taak van de kinderen verwacht; de kinderen moesten fonemen uit woorden weglaten, bijvoorbeeld de /l/ in het woord *blend*. Deze taak werd volledig in het Engels uitgevoerd. Uit de resultaten bleek dat er geen verschil in fonologisch bewustzijn is tussen kinderen met Engels als tweede taal en kinderen met Engels als moedertaal: beide groepen behaalden een vergelijkbare score op de taak. Echter werd in dit onderzoek maar één taak van het fonologisch bewustzijn getest, terwijl het fonologisch bewustzijn uit meerdere onderdelen bestaat en dus op meerdere taken getest kan worden. Tevens werd er met kinderen van achtjarige leeftijd getest. Op deze leeftijd is het fonologisch bewustzijn al erg ver ontwikkeld.

In een ander onderzoek (Bialystok, 2012) werd gekeken of tweetaligheid invloed had op het metalinguïstisch bewustzijn en executieve functies. Het fonologisch bewustzijn is een onderdeel van het metalinguïstisch bewustzijn. Aan het onderzoeken deden 100 proefpersonen mee. De proefpersonen zaten in groep drie of vier en voor 65 kinderen was Engels de moedertaal. Voor de andere kinderen was Hebreeuws of Russisch de moedertaal en Engels de tweede taal. Alle testen werden in het Engels afgenomen, afgezien van de Hebreeuwse woordenschattest. Om de Engelse woordenschat te testen werd de Peabody Picture Vocabulary Test (PPVT-III, Dunn & Dunn, 1997) gebruikt en voor het testen van de Hebreeuwse woordenschat werd de Hebreeuwse vertaling gebruikt. Om het metalinguïstisch bewustzijn te

testen werd de Wug-test gebruikt (Berko, 1958). Bij deze test werden plaatjes getoond en een zin met een nonsenswoord erin. De proefpersoon moest dit nonsenswoord op de juiste manier vervoegen. Deze test meet of kinderen het vermogen hebben om morfologische regels op onbekende woorden toe te passen. Uit het onderzoek van Bialystok (2012) bleek dat tweetalige kinderen een beter metalinguïstisch bewustzijn hebben, maar dat het metalinguïstisch bewustzijn niet toeneemt naarmate de woordenschat stijgt.

In het bovenstaande onderzoek werd gekeken naar het metalinguïstisch bewustzijn, waar het fonologisch bewustzijn onder valt, maar niet specifiek naar taken waarmee het fonologisch bewustzijn getest wordt. Uit eerder onderzoek van Bruck en Genesee (1995) werd gekeken of tweetalige kinderen een beter fonologisch bewustzijn hadden dan eentalige kinderen. In dit onderzoek werd tweemaal een test afgenomen om onder andere het fonologisch bewustzijn te testen. De eerste test werd afgenomen in de kleuterklas en de tweede in groep drie. De proefpersonen bestonden uit eentalige kinderen met Engels als moedertaal en tweetalige kinderen met Engels als moedertaal en Frans als tweede taal. Aan het onderzoek deden de eerste keer 72 eentalige en 91 tweetalige kinderen mee en de tweede keer dat de test werd uitgevoerd deden er 60 eentalige en 77 tweetalige kinderen mee. Bij de proefpersonen werden de eerste keer negen taken van het fonologisch bewustzijn (syllabes/foneem tellen, beginfoneemdeletie en zeven taken die meten of kinderen kunnen aangeven waarom twee woorden op elkaar lijken) afgenomen, twee woordenschattesten en een test om de cognitieve vaardigheden te testen. De tweede keer werden er alleen de negen taken van het fonologisch bewustzijn afgenomen. Uit dit onderzoek bleek dat een tweede taal het fonologisch bewustzijn beïnvloedt op jonge leeftijd. Naarmate de proefpersonen ouder werden, bereikten ze hetzelfde fonologisch niveau. Op latere leeftijd bestond er dus geen verschil meer tussen het fonologisch bewustzijn van eentalige en tweetalige kinderen. In de huidige studie wordt verwacht dat de uitkomsten van de bovenstaande onderzoeken waarschijnlijk toe te schrijven zijn aan het plafondeffect. Rond het negende levensjaar van een kind is de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn namelijk voltooid. Hierdoor zal het voordeel, de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn, dat tweetalige kinderen hadden, na het bereiken van die leeftijd niet meer gelden.

In de bovenstaande onderzoeken waren de proefpersonen tweetalige kinderen, kinderen die tweetalig opgevoed zijn vanaf de geboorte. In het huidige onderzoek wordt gekeken naar eentalige kinderen die op school een tweede taal leren. In de literatuur wordt veel gespeculeerd over het verschil in vaardigheid van jongens en van meisjes bij het leren van een tweede taal. Daarom wordt in dit onderzoek ook gekeken of geslacht invloed heeft op zowel de woordenschat als het fonologisch bewustzijn.

Genderverschillen bij tweedetaalverwerving

In de literatuur over tweedetaalverwerving wordt geslacht niet vaak meegenomen als factor. Wel wordt er door veel onderzoekers beweerd dat vrouwen beter een tweede taal zouden kunnen leren dan mannen (zie bijvoorbeeld Van der Slik, Van Hout & Schepens, 2015). Over dit onderwerp worden door andere onderzoekers ook kritische opmerkingen gemaakt; ‘Saville-Troike zegt: “There is widespread belief in many western cultures that females tend to be better L2 learners than males, but this belief is probably primarily a social construct, based on outcomes which reflect cultural and sociopsychological constraints and influences”.’ (Saville-Troike, 2005, p. 83). Vrouwen zouden significant hoger scoren dan mannen op het schrijven en het taalgebruik, maar minder goed op lezen (Van der Slik, Van Hout & Schepens, 2015). In het artikel van Van der Slik, Van Hout en Schepens (2015) wordt beweerd dat de hogere scores van vrouwen verklaard zou kunnen worden doordat meisjes communicatieve vaardigheden eerder ontwikkelen dan jongens. Mannen daarentegen zouden een betere woordenschat hebben (Van der Slik, Van Hout & Schepens, 2015).

Ook op het gebied van VVTO onderzoek is er nog weinig bekend over het verschil tussen jongens en meisjes in zowel woordenschat als andere cognitieve functies. In het huidige onderzoek wordt er dan ook gekeken of één van de twee seksen beter scoort op de woordenschattest ofwel op de verschillende taken van het fonologisch bewustzijn.

Huidige studie

Uit bovenstaande onderzoeken blijkt dus dat tweetalige kinderen een beter fonologisch bewustzijn hebben dan eentalige kinderen, echter blijkt wel dat naarmate de tweetaligheid groter wordt het fonologisch bewustzijn niet groter wordt. Dit is waarschijnlijk te wijten aan het eerder genoemde plafondeffect (Elen, 2004). In voorgaande onderzoeken werden de proefpersonen ondergedompeld in de tweede taal, wat inhoudt dat de eerste en de tweede taal beide voertaal zijn. Er wordt ongeveer 50 tot 100 procent lestijd besteed aan de vreemde taal. In het huidige onderzoek worden de proefpersonen niet ondergedompeld in het Engels maar krijgen ze gemiddeld 60 minuten Engels per week. Bovendien wordt er in dit huidige onderzoek gekeken of geslacht invloed heeft op de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn. In het huidige onderzoek is de verwachting dat kinderen met een grotere Engelse woordenschat beter presteren op taken van het fonologisch bewustzijn, omdat er uit eerder onderzoek (Bialystok, Majumber en Martin, 2003) blijkt dat tweetalige kinderen beter scoren op taken van het fonologisch bewustzijn. Daarnaast blijkt uit ander onderzoek (Bialystok, 2008) dat kinderen

met een grotere Engelse woordenschat, als tweede taal, beter presteren op taken die de executieve functies meten. Op basis van deze kennis is de kans groot dat kinderen op een VVTO-school met een grotere Engelse woordenschat beter presteren op taken van het fonologisch bewustzijn dan kinderen met een kleinere Engelse woordenschat. Naar aanleiding hiervan is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

- 1) Is er een positieve significante relatie tussen de Engelse woordenschat van kinderen op VVTO-scholen en het fonologisch bewustzijn?

Verder wordt er in dit onderzoek gekeken of geslacht een factor is bij het presteren op de Engelse woordenschattest. De verwachting is dat jongens een betere woordenschat hebben dan meisjes. Uit eerder onderzoek blijkt namelijk dat mannen een betere woordenschat hebben dan vrouwen (Van der Slik, Van Hout & Schepens, 2015). In het huidige onderzoek wordt alleen de receptieve woordenschat van kinderen getest door middel van de PPVT-test (Dunn & Dunn, 2007). In het onderzoek van Van der Slik, Van Hout & Schepens (2015) werd niet de receptieve woordenschat getest, maar werd de lees-, schrijf- en luistervaardigheid getest. De proefpersonen in dit onderzoek waren volwassen in tegenstelling tot het huidige onderzoek waarin kinderen getest worden. Met deze kennis is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

- 2) Is er een significante relatie tussen geslacht en de Engelse woordenschat bij kinderen op een VVTO-school?

Indien de verwachting van vraag 1 en 2 bevestigd kunnen worden, zal geslacht ook een relatie moeten hebben met het fonologisch bewustzijn. De verwachting is dus dat jongens beter presteren op taken van het fonologisch bewustzijn. Hierdoor is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

- 3) Is er een significante relatie tussen geslacht en fonologisch bewustzijn bij leerlingen op een VVTO-school?

Methode

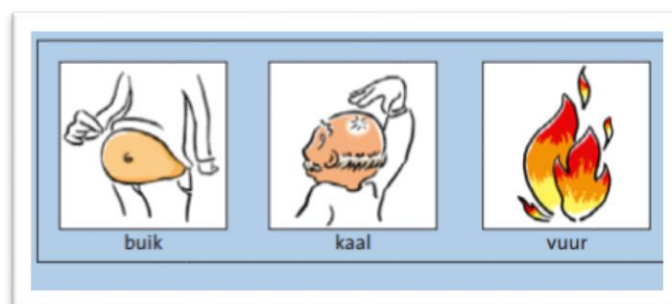
1. Onderzoeksontwerp

De afhankelijke variabele is het fonologisch bewustzijn. Het fonologisch bewustzijn bestaat in het huidige onderzoek uit drie taken, namelijk synthese, beginfoneem en foneemdeletie. Het geslacht is de onafhankelijke variabele en de Engelse woordenschat is de mediator.

2. Materiaal

Woordenschat. Voor het testen van de receptieve woordenschat van de kinderen werd de *Peabody Picture Vocabulary Test 4 (PPVT)* (Dunn & Dunn, 2007) gebruikt. De *PPVT* is een computergestuurde taak en was een meerkeuzetest. Het Engelse woord werd auditief aangeboden en de proefpersoon moest het juiste plaatje uit de vier getoonde plaatjes aanwijzen. De startset van de *PPVT* werd bepaald door de leeftijd van de proefpersoon. Elke set bevatte twaalf items. Wanneer de proefpersoon nul of één fout maakte werd die set tot de startset benoemd, indien dit niet het geval was moest de proefpersoon de lagere sets ook doorlopen totdat hij/zij nul of één fouten had of totdat de laagste set bereikt werd. De afbreekset was de laagste set waar acht of meer fouten gemaakt werd. De score voor de woordenschat werd berekend door het aantal fouten van de hoogst behaalde score (het hoogste item van de afbreekset) af te trekken.

Fonologisch bewustzijn. Om het fonologisch bewustzijn te testen werd gebruik gemaakt van het Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid (Cito, 2013), dit is een computergestuurde taak. De taken in het Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid zijn gebaseerd op de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn, zoals gebleken uit eerder onderzoek (Elen, 2004). Bij de proefpersonen werden drie verschillende taken afgenomen, namelijk *synthese*, *beginfoneem (blending)* en *foneemdeletie*. Elke taak bevatte twee oefenopgaves waarna vijftien testitems volgden. Bij elke taak konden de proefpersonen kiezen uit drie antwoordalternatieven, zie Figuur 3. Het antwoord werd door de proefpersoon aangewezen en werd door de tester aangeklikt door middel van de muis. Het aantal goede antwoorden representeert de score voor het fonologisch bewustzijn.

Figuur 3. Voorbeeld testopgave fonologisch bewustzijn.

Bij de *synthesetaak* dienden kinderen fonemen samen te voegen tot één woord. In de taak werden de fonemen los van elkaar genoemd, bijvoorbeeld /K/ /A/ /L/. De proefpersoon moest hierbij het plaatje met de kale man erop aanwijzen, zie Figuur 3. Bij de *beginfoneemtaak* werd verwacht dat ze de gelijke beginfonemen van twee verschillende woorden identificeerden. Na het benoemen van de drie antwoordalternatieven, werd bijvoorbeeld het volgende gezegd: “De /b/ van ‘bal’.”. De proefpersoon moest daarna het plaatje aanwijzen waarvan het woord ook met de /b/ begon. Bij de taak *foneemdeletie* werd verwacht dat de proefpersonen het juiste woord identificeerden na het weglaten van een foneem uit een ander woord. De proefpersonen kregen een woord te horen en daarbij werd gezegd welk foneem ze weg moesten laten, bijvoorbeeld ‘blad’ en laat de ‘b’ weg. Ze moesten hierna het plaatje aanwijzen waar ‘lat’ opstond.

3. Participanten

In het huidige onderzoek werden verschillende taken afgenomen bij kinderen uit groep drie op vier verschillende VVTO-scholen. Er hebben 45 proefpersonen aan dit onderzoek deelgenomen, waarvan 23 jongens met een gemiddelde leeftijd van zes jaar ($M = 6.32$, $SD = 0.42$) en 21 meisjes met een gemiddelde leeftijd van 6 jaar ($M = 6.34$, $SD = .44$). Van één proefpersoon was de data incompleet en deze moest verwijderd worden. Er bleven 44 proefpersonen over. De minimale leeftijd was 6.02 jaar en de maximale leeftijd 7.04 jaar. De kinderen waren eentalig, hadden Nederlands als moedertaal en ze kregen vanaf groep één Engels aangeboden op school.

Aan het onderzoek deden vier VVTO-scholen mee verspreid over Nederland. De eerste school lag in Brabant en had ongeveer 100 leerlingen. De tweede school was een school uit Zuid-Holland, in de buurt van Rotterdam. De school bevatte ongeveer 260 leerlingen. De derde school lag in de provincie Utrecht. Het aantal leerlingen op de school was 348. De laatste school lag in Gelderland. De school had 195 leerlingen. De scholen die deelgenomen hebben aan het

onderzoek waren allemaal in het bezit van een VVTO-keurmerk. Daarnaast werd op de scholen minimaal 60 minuten Engels per week gegeven.

4. Procedure

Het huidige onderzoek was onderdeel van een groter onderzoek (Goriot, 2016). De VVTO-scholen zijn via mail of telefoon benaderd, zie Bijlage 2, en hadden zelf de keus of ze mee wilden werken aan het onderzoek. Voor het grotere onderzoek werden verschillende taken op de computer afgenomen, namelijk een *word span* (Verhoeven, 2011), *odd one out* (Alloway, 2007), *PPVT* (Engels en Nederlands (Dunn & Dunn, 2007; Schlichting, 2007) en het Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid om het fonologisch bewustzijn te testen (rijm, synthese, blending en foneemdeletie) (Cito, 2013). In totaal duurde een afname van een proefpersoon circa 40 minuten. Dit werd opgedeeld in twee sessies van 20 minuten. In de eerste sessie werd de *word span*, *odd one out* en de Engelse *PPVT* test afgenomen. In de tweede sessie werden de taken voor het fonologisch bewustzijn en de Nederlandse *PPVT* afgenomen. Tussen beide sessies zat minimaal één dag. De Engelse en Nederlandse *PPVT* werden op twee verschillende meetmomenten afgenomen om te voorkomen dat de proefpersonen overeenkomsten zouden ontdekken tussen beide versies. De Engelse en Nederlandse versies bevatten namelijk een aantal overeenkomstige plaatjes en woorden. In dit huidige onderzoek werd alleen gekeken naar de resultaten van de Engelse *PPVT* en de taken voor het fonologisch bewustzijn.

Bovengenoemde taken waren computergestuurd. Voordat de taak begon werd een kleine uitleg door de tester gegeven. Bij de *PPVT*-test en de taken om het fonologisch bewustzijn te meten werden de antwoorden van de proefpersoon door de tester bijgehouden. Achteraf werden de resultaten van de test berekend.

5. Data-analyse

Voor de analyse was een meervoudige lineaire regressie gebruikt. De data bestond uit een binaire variabele ‘geslacht’ (onafhankelijke variabele) en twee continue variabelen ‘woordenschat’ (mediërende variabele) en ‘fonologisch bewustzijn’ (afhankelijke variabele). Er werd een mediërende analyse uitgevoerd. Er is sprake van een mediërende analyse als de onafhankelijke variabele en de afhankelijke variabele een significante relatie zouden hebben. Tevens moeten de onafhankelijke variabele en de mediërende variabele een significante relatie hebben en de mediërende variabele en de afhankelijke variabele moeten een significante relatie hebben. Voor de analyses van de Engelse woordenschat en het fonologisch bewustzijn werden

de ruwe scores gebruikt. De uitkomstmaat was ten eerste de score van de taken van het fonologisch bewustzijn afhankelijk van de grootte van de Engelse woordenschat. Ten tweede de score op de Engels woordenschattest uitgesplitst in geslacht. Als de laatste is de uitkomstmaat de score per taak van het fonologisch bewustzijn uitgesplitst in geslacht.

Resultaten

In *Tabel 1* zijn de gemiddelde waarden, standaarddeviatie en de range van de verschillende taken weergegeven, uitgesplitst in gender. In *Tabel 1* is te zien dat jongens gemiddeld hoger scoorden op de Engelse woordenschattest dan meisjes. Daarnaast scoorden jongens beter op de synthesetaak van het fonologisch bewustzijn dan meisjes. Echter werd er op de andere twee taken van het fonologisch bewustzijn, beginfoneem en foneemdeletie, door meisjes beter gescoord dan door de jongens.

In *Tabel 2* worden de correlaties tussen de verschillende variabelen weergegeven. *Tabel 2* toont aan dat er geen relatie bestond tussen het geslacht en de Engelse woordenschat ($r = -.17, p = .272$). Daarnaast bleek dat geslacht ook geen relatie met de taken van het fonologisch bewustzijn heeft ($(r = .26, p = .088)$, $(r = .23, p = .135)$, $(r = .19, p = .221)$, respectievelijk voor synthese, beginfoneem en foneemdeletie).

Tabel 1. Beschrijvende statistieken van prestaties per taak uitgesplitst in gender.

	Jongens				Meisjes			
	M	SD	Min	Max	M	SD	Min	Max
Engelse woordenschat	43.78	15.55	21	83	38.67	14.85	22	74
Synthese	14.61	0.66	13	15	14.09	0.44	13	15
Beginfoneem	14.39	0.94	11	15	14.67	0.65	13	15
Foneemdeletie	9.61	2.78	3	15	10.76	3.38	4	15

Tabel 2. Correlaties tussen de verschillende variabelen.

	Geslacht	Woordenschat Engels	Synthese	Beginfoneem	Foneemdeletie
Geslacht	1	-.17	.26	.23	.19
Engelse woordenschat		1	-.14	.08	.23*
Synthese			1	.36*	.27
Beginfoneem				1	.27
Foneemdeletie					1

* $p < .05$

Tabel 2 toont ook aan dat er een geen verband was tussen de Engelse woordenschat en de eerste twee taken van het fonologisch bewustzijn, synthese en beginfoneem, ($r = -.14, p = .35$) ($r = .08, p = .62$), respectievelijk voor synthese en beginfoneem). De foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn had echter wel een positieve relatie met de Engelse woordenschat ($r = .23, p = .01$).

Verder is in *Tabel 2* te zien dat de synthesesetaak en de beginfoneemtaak met elkaar correleerden ($r = .36, p = .02$). De synthesesetaak en foneemdeletietaak correleerden echter niet met elkaar ($r = .27, p = .07$). De beginfoneemtaak en de foneemdeletietaak correleren onderling ook niet ($r = .27, p = .07$). Samenvattend laat *Tabel 2* zien dat geslacht niet samenhangt met de Engelse woordenschat en de taken van het fonologisch bewustzijn. Verder hing de Engelse woordenschat ook niet samen met de synthese- en beginfoneemtaak van het fonologisch bewustzijn, echter hing de Engelse woordenschat wel samen met de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn. De synthesesetaak en de beginfoneemtaak hingen onderling samen. De andere taken hingen onderling niet samen.

Vervolgens is er een regressieanalyse uitgevoerd met het fonologisch bewustzijn als afhankelijke variabele en geslacht als onafhankelijke variabele. *Tabel 3* toont aan dat het effect van geslacht op de synthesesetaak van het fonologisch bewustzijn niet significant was ($\beta = .26, p = .09$). Ook bleek het effect van geslacht op de beginfoneemtaak van het fonologisch bewustzijn niet significant te zijn ($\beta = .23, p = .14$), zie *Tabel 3*. Als laatste bleek dat het effect van geslacht op de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn ook niet significant te zijn ($\beta = .19, p = .22$), zie *Tabel 3*. Jongens lijken dus niet significant beter te scoren op de taken van het fonologisch bewustzijn dan meisjes.

Hierna is er een regressieanalyse uitgevoerd met de Engelse woordenschat als afhankelijke variabele en geslacht als onafhankelijke variabele. In *Tabel 4* is te zien dat het effect van geslacht op de Engelse woordenschat niet significant was ($\beta = -.17, p = .27$). Jongens lijken dus niet significant een betere Engelse woordenschat te hebben dan meisjes.

Indien er sprake was van een mediator, zou de onafhankelijke variabele een significante relatie moeten hebben op zowel de afhankelijke variabele als op de mediator. Dit was beide niet het geval, er mocht dus niet gesproken worden van een mediërende analyse.

Tabel 3. *Relatie tussen geslacht en de taken van het fonologisch bewustzijn.*

Variabelen	<i>R²-adjusted</i>	<i>F</i>	<i>SE</i>	<i>Beta</i>
Synthese	.05	3.04	.17	.26
Beginfoneem	.03	2.32	.24	.23
Foneemdeletie	.01	1.54	.93	.19

* $p < .05$

Tabel 4. *Relatie tussen geslacht en de Engelse woordenschat.*

Variabele	<i>R²-adjusted</i>	<i>F</i>	<i>SE</i>	<i>Beta</i>
Engelse woordenschat	.01	1.24	4.59	-.17

* $p < .05$

Als laatste is er een regressieanalyse uitgevoerd met het fonologisch bewustzijn als afhankelijke variabele en de Engelse woordenschat als onafhankelijke variabele. In *Tabel 5* is te zien dat de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn voor 12 % verklaard kon worden door de ingebrachte variabele Engelse woordenschat ($F(1,42) = 6.95, p < .05$). Het effect van de Engelse woordenschat op de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn was significant ($\beta = .38, p < .05$). Verder bleek uit de regressieanalyse dat het effect van de Engelse woordenschat op de synthesesetaak niet significant was ($F(1,42) = .88, p = .35$), zie *Tabel 5*. Ook het effect van de Engelse woordenschat op de beginfoneemtaak van het fonologisch bewustzijn bleek niet significant te zijn ($F(1,42) = .25, p = .62$), *Tabel 5*. Leerlingen met een grotere Engelse woordenschat lijken beter te scoren op de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn. Echter gaat dit niet op voor de andere twee taken van het fonologisch bewustzijn, synthese en beginfoneem.

Tabel 5. *Relatie tussen Engelse woordenschat en de taken van het fonologisch bewustzijn.*

Variabelen	<i>R²-adjusted</i>	<i>F</i>	<i>SE</i>	<i>Beta</i>
Synthese	-.00	0.88	.01	-.14
Beginfoneem	-.02	0.25	.01	.08
Foneemdeletie	.12	6.95	.03	.38*

* $p < .05$

Discussie

In het huidige onderzoek is achterhaald of kinderen op een VVTO-school met een grotere Engelse woordenschat beter presteerden op taken van het fonologisch bewustzijn. Tevens werd gekeken of geslacht daar nog invloed op had. Aan het onderzoek hebben 35 leerlingen deelgenomen. Alle leerlingen zaten op één van de vier deelnemende VVTO-scholen in groep drie. Bij de leerlingen werden verschillende taken afgenomen. Om de Engelse woordenschat te testen werd de *Peabody Picture Vocabulary Test 4* (PPVT) (Dunn & Dunn, 2007) gebruikt. Voor het testen van het fonologisch bewustzijn (synthese, beginfoneem en foneemdeletie) werd het Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid (Cito, 2013) gebruikt. Voor het analyseren van de data werd er zowel een correlatie- als een regressieanalyse uitgevoerd. Uit het onderzoek bleek dat er een significante relatie was tussen de Engelse woordenschat en de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn. Tussen de andere twee taken van het fonologisch bewustzijn en de Engelse woordenschat werd geen significante relatie gevonden. Voor geslacht werd zowel voor de Engelse woordenschat als het fonologisch bewustzijn geen significante relatie gevonden.

De eerste vraag die in het onderzoek gesteld werd is, ‘Is er een positieve significante relatie tussen de Engelse woordenschat en het fonologisch bewustzijn?’. In het huidige onderzoek is er een significant effect gevonden. Er is een positieve significante relatie gevonden tussen de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn en de Engelse woordenschat. Dit houdt in dat kinderen met een grotere Engelse woordenschat in het algemeen beter presteren op de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn. Het zou kunnen betekenen dat kinderen die al vroeg een tweede taal leren, voordeel hebben bij het ontwikkelen van het fonologisch bewustzijn. Door het vinden van deze significante relatie wordt de gestelde hypothese bevestigd. Uit eerder onderzoek (Harrison e.a., 2015) bleek dat tweetalige kinderen geen voordeel hadden bij het fonologisch bewustzijn ten opzichte van eentalige kinderen. In dit onderzoek werd ook de foneemdeletietaak uitgevoerd. Er werd gekeken of tweetalige kinderen beter op de taak zouden presteren dan eentalige kinderen, en dit bleek niet zo te zijn. Echter werd er in het onderzoek van Harrison e.a. (2015) niet gekeken naar hoe groot de Engelse woordenschat van beide groepen was. Er werd gekeken naar het verschil tussen een- en tweetalige kinderen. In het huidige onderzoek is gekeken naar eentalige Nederlandse kinderen die drie jaar lang een uur Engels per week hebben gehad. Binnen deze groep is gekeken of de

kinderen, indien ze beter presteerden op de Engelse woordenschat, ook beter presteerden op het fonologisch bewustzijn. In tegenstelling tot het andere onderzoek (Harrison e.a., 2015) blijkt er in dit onderzoek wel een significante relatie te bestaan tussen de Engelse woordenschat en de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn.

Echter is er in het huidige onderzoek maar bij één taak van het fonologisch bewustzijn een significant effect gevonden. De andere twee taken van het fonologisch bewustzijn, synthese en beginfoneem, blijken geen significante relatie te hebben met de Engelse woordenschat. Dit zou betekenen dat er geen relatie zou zijn tussen de omvang van de Engelse woordenschat en het fonologisch bewustzijn. Hieruit zou kunnen geconcludeerd worden dat kinderen die al vroeg een tweede taal leren geen voordeel hebben bij de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat het ligt aan de moeilijkheidsgraad van de taken. Niet alle drie de taken zijn even moeilijk. De laatste taak, foneemdeletie, van het fonologisch bewustzijn is voor kinderen uit groep drie het moeilijkst, dit is ook te zien in *Tabel 1*. De spreiding bij de jongens ligt tussen de 3 en 15 goede antwoorden en bij de meisjes tussen de 4 en 15, terwijl bij de andere twee taken de spreiding veel kleiner is. De spreiding van de synthesesetaak ligt namelijk bij zowel de jongens als de meisjes tussen de 13 en 15 goede antwoorden en de spreiding van de beginfoneemtaak ligt voor jongens tussen de 11 en 15 goede antwoorden en voor meisjes tussen de 13 en 15. Voor het fonologisch bewustzijn geldt dat de ontwikkeling rond het negende levensjaar voltooid is (Elen, 2004), het zou kunnen dat de laatstgenoemde taken, synthese en beginfoneem, al op eerdere leeftijd voltooid zijn. Indien hier sprake is van het plafondeffect, is het logisch dat er geen significant effect is gevonden voor deze twee taken. De ontwikkeling van deze twee taken is dan al gestopt dus kan een grotere woordenschat in de tweede taal ook geen voordeel meer bieden bij het presteren op deze taak (Smiley & Goldstein (1998) in Elen, 2004).

Een andere factor die mee kan hebben gespeeld in het onderzoek is het geslacht, daarom is de volgende vraag gesteld, 'Is er een significante relatie tussen geslacht en Engelse woordenschat bij kinderen op een VVTO-school?'. De verwachting was dat jongens een grotere woordenschat zouden hebben dan meisjes. In tegenstelling tot de bevindingen in het onderzoek van Van der Slik, Van Hout en Schepens (2015), dat mannen een betere woordenschat zouden hebben dan vrouwen, blijkt in het huidige onderzoek dat jongens geen grotere woordenschat hebben dan meisjes. Er is geen significante relatie gevonden tussen het geslacht en de Engelse woordenschat. In *Tabel 1* is wel te zien dat jongens gemiddeld iets beter scoorden op de Engelse woordenschat dan meisjes, maar daar staat tegenover dat de spreiding van jongens groter was

dan de spreiding van de meisjes. Daarnaast is het niet significant, dus kan er verder geen uitspraak over gedaan worden.

Indien de verwachtingen van de eerste en de tweede vraag klopt, dan zouden jongens ook beter moeten presteren op de taken van het fonologisch bewustzijn. De vraag die hierbij gesteld is, 'Is er een significante relatie tussen geslacht en het fonologisch bewustzijn bij leerlingen op een VVTO-school?'. De verwachting was dat jongens beter zouden scoren op de Engelse woordenschattest en daardoor ook een beter fonologisch bewustzijn zouden hebben. Echter is er geen relatie gevonden van geslacht op de Engelse woordenschat. Dit zou kunnen betekenen dat jongens ook niet beter scoren op de taken van het fonologisch bewustzijn. Dit blijkt zo te zijn: er is geen significant effect gevonden tussen het geslacht en het fonologisch bewustzijn. Jongens presteren dus niet significant beter dan meisjes, of andersom.

Samenvattend blijkt uit het huidige onderzoek dat een grotere Engelse woordenschat kan zorgen dat er beter gepresteerd wordt op taken van het fonologisch bewustzijn. In het huidige onderzoek is één significante relatie gevonden, namelijk een positieve relatie tussen de Engelse woordenschat en de foneemdeletietaak. Dit houdt in dat er beter gepresteerd wordt op de foneemdeletietaak van het fonologisch bewustzijn, naarmate de Engelse woordenschat groter is. Voor de andere twee taken, synthese en beginfoneem, is geen significante relatie gevonden. Indien dit af te schuiven is op het feit dat de kinderen deze taken al te ver ontwikkeld hadden, kan er geconcludeerd worden dat een kind op een VVTO-school, met Engels als tweede taal, naarmate zijn Engelse woordenschat groeit, voordeel heeft bij de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat geslacht hier geen rol in speelt.

Ondanks de zorgvuldige overwegingen kent dit onderzoek een aantal beperkingen. In het huidige onderzoek kwamen de proefpersonen uit groep drie en hadden een gemiddelde leeftijd van 6,3 jaar. De keuze voor groep drie werd gemaakt, omdat de proefpersonen natuurlijk over kennis van het Engels moesten beschikken. In groep drie hadden de proefpersonen al drie jaar Engelse les gehad. Het fonologisch bewustzijn is al sinds driejarige leeftijd in ontwikkeling. Volgens Smiley en Goldstein (1998 in Elen, 2004) zijn kinderen van vier à vijf jaar in staat om fonemen samen te voegen tot een woord, dit is de taak die de kinderen bij de synthesesetaak moesten uitvoeren. Het zou zo kunnen zijn dat dit ook geldt voor de beginfoneemtaak. Dit kan de verklaring zijn voor het feit dat er geen significante relaties zijn gevonden voor de synthese- en beginfoneemtaak. Voor vervolgonderzoek moeten er misschien andere testen gebruikt

worden. Taken die voor kinderen in groep drie nog niet volledig ontwikkeld zijn, zoals de foneemdeletietaak. Daarnaast kan er getest worden met kinderen uit groep twee. Bij deze kinderen is de ontwikkeling van de synthese- en beginfoneemtaak misschien nog niet voltooid.

Ondanks de beperkingen van dit onderzoek kent het onderzoek toch belangrijke implicaties voor de praktijk. De uitkomsten van dit onderzoek impliceren dat tweetaligheid inderdaad een voordeel kan bieden bij de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn en dan met name voor taken die nog in ontwikkeling zijn. Hier zou uit geconcludeerd kunnen worden dat kinderen op een VVTO-school wel degelijk een voordeel hebben ten opzichte van kinderen op een reguliere basisschool. Echter is in het huidige onderzoek niet te zeggen welke variabele nu welke variabele beïnvloedt. Het zou natuurlijk ook zo kunnen zijn dat een beter fonologisch bewustzijn zorgt voor een grotere woordenschat. Hier zou nog verder onderzoek naar gedaan moeten worden.

Er is natuurlijk niet met zekerheid te zeggen dat kinderen met een grotere woordenschat in de tweede taal ook voordeel hebben bij de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn, maar één ding is zeker: Het VVTO-onderwijs kan zeker geen kwaad. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen wat de grote voordelen zijn van het VVTO.

Referenties

- Alloway, T. P. (2007). *Automated Working Memory Assessment*. London: Harcourt Assessment.
- Bird, J., Bishop, D. V. M., Freeman, N. H. (1995). Phonological awareness and literacy development in children with expressive phonological impairments. *Journal of Speech and Hearing Research*, 38, 446-462.
- Bialystok, E., Barac, R. (2011). Emerging bilingualism: Dissociating advantages for metalinguistic awareness and executive control.
- Bot de, K., Herder, A. A. (2008). Effecten van vroeg vreemdetalenonderwijs (1). *Taal lezen*.
- Bruck, M., Genesee, F. (1995). Phonological awareness in young second language learners. *Journal of child language* 22, pp. 307-324.
- Byers-Heinlein, K., Lew-Williams, C. (2013). Bilingualism in the early Years: What the science say. *Concordia university en Northwestern University*.
- Cito (2013). Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid.
- Corde, A., Philiex, C., Krijnen, E. (2012). Wat weten we over vroeg Engels op de basisschool? Effecten van vroeg vreemde talenonderwijs op de moedertaal en de leerprestaties in de vreemde taal: review van de onderzoeksliteratuur. Leiden.
- Chaney, C. (1990). Evaluating the whole language approach to language arts: The pros and cons. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 21, 244-249.
- Charkova, K. D. (2003). Early foreign language education and metalinguistic development. *Annual Review of Language acquisition* 3, p. 51-88.
- Cohen, L., Jakobs, E., Wouden van der, M. (2015). Engels in het Amsterdamse basisonderwijs. Gemeente Amsterdam.
- Dekker, S. (2015). Onderwijs in de Engelse, Duitse of Franse taal. Eerste Kamer. Binnengehaald mei 2016 van:
https://www.eerstekamer.nl/stenogramdeel/20150922/onderwijs_in_de_engelse_duitse_of_2
- Dunn, M. D., Dunn, L. M. (2007). Peabody Picture Vocabulary Test 4, binnengehaald april 2016 van: <http://www.pearsonclinical.com/language/products/100000501/peabody-picture-vocabulary-test-fourth-edition-ppv-4.html>
- Elen, R. (2004). Ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn bij kinderen (3;0 - 10;0). *Nijmegen Universiteit*.

- EP-Nuffic (2016). Overzicht vvto-scholen en programmakenmerken 2015-2016.
 Binnengehaald mei 2016 van: <https://www.epnuffic.nl/primaironderwijs/talenonderwijs/vroeg-vreemdetalenonderwijs-vvto/locaties-vvto-scholen>
- Feuerstake, M. (2015). EP-Nuffic – internationalising education, binnengehaald april 2016
 van: <https://www.epnuffic.nl/documentatie/publicaties/vroeg-vreemdetalenonderwijs-engels-visiedocument.pdf>
- Harrison, G. L., Goegan, L. D., Jalbert, R., McManus, K., Sinclair, K., Spurling, J. (2015).
 Predictors of spelling and writing skills in first- and second-language learners.
- Herder, A. A., Bot de, C. L. L. (2005). Vroeg vreemdetalenonderwijs in internationaal
 perspectief. *Expertisecentrum taal, onderwijs en communicatie Rijksuniversiteit
 Groningen*.
- Schlichting, L. (2007). Peabody Picture Vocabulary Test 4-NL.
- Swank, L. K., Catts, H. W. (1994). Phonological awareness and written decoding.
Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 25, 9-14.
- Thijs, A., Trimbos, B., Tuin, D., Bodde, M., Graaff de, R. (2011). Engels in het basisonderwijs.
SLO.
- Torgeson, J.K., Wagner, R. K., & Rashotte, C. A. (1994). Longitudinal studies of
 phonological processing and reading. *Journal of Learning Disabilities, 27, 276-286.*
- Verhoeven L. (2011). Screeningsinstrument voor ernstige spraak-en taalmoeilijkheden.
Arnhem, The Netherlands: CITO.
- Wigg, E. H., Secord, W. A., Semel, E. (2010). CELF-4, test voor diagnose en evaluatie van
 taalproblemen.

Bijlagen

Bijlage 1

Standaard vroeg vreemdetalenonderwijs Engels

Platform vvto Nederland

Een raamwerk voor de kwaliteit van het vroeg vreemdetalenonderwijs Engels

Naar aanleiding van discussies in het Platform vvto Nederland en op verzoek van vvto-scholen is gewerkt aan de ontwikkeling van instrumenten om de kwaliteit van vvto meetbaar te maken met als doel te komen tot formele certificering van vvto Engels in Nederland. De basis hiervoor is de standaard vvto Engels, waarin alle elementen zijn opgenomen die specifiek zijn voor vvto.

Dit document is in twee opzichten een groeidocument. Ten eerste moeten scholen de ruimte hebben om naar de eindtermen toe te groeien. Dat kan voor een beginnende vvto-school twee tot vier jaar in beslag nemen. Ten tweede kan de standaard vvto Engels door voortschrijdend inzicht bijgesteld worden. Nader onderzoek naar de effectiviteit van deze standaard en het meetinstrument is geboden. Parallel aan de standaard voor tto-scholen kan gewerkt worden met een getrapte erkenning met twee meetmomenten: de eerste na een of twee jaar met een voorlopige erkenning als vvto-school, de tweede een of twee jaar daarna met een volledige erkenning als vvto-school, waarbij gedifferentieerd naar de onderscheiden kwaliteitskenmerken en de indicatoren/checkpoints gekeken wordt.

Het verdient aanbeveling om in de verdere ontwikkeling aan te sluiten bij de beroepsstandaarden Leraar Primair Onderwijs, Leraar Moderne Vreemde Talen en de Kennisbasis Engels voor de pabo.

De kwaliteit wordt gedefinieerd aan de hand van de volgende vier elementen:

- A Opbrengsten / resultaten
- B Onderwijsleerproces
- C Kwaliteitszorg
- D Randvoorwaarden

Deze elementen zijn uitgewerkt in een aantal indicatoren/checkpoints.

A Opbrengsten / resultaten

Taalgebruik	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Engels is zo veel mogelijk doeltaal in alle interacties tijdens de les. ❖ Leerlingen worden gestimuleerd tot Engelse taalproductie, waarbij begrip en communicatie centraal staan. ❖ Het eindniveau dat leerlingen in groep 8 kunnen bereiken, hangt af van diverse factoren. Nader onderzoek is nodig. Zie de toelichting hieronder voor de streefniveaus.
Taalontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Leerlingen worden bewust gemaakt van en voorbereid op een meertalige omgeving. ❖ Leerlingen zijn zich bewust van de relatie tussen het binnen- en buitenschools leren van Engels.
Internationalisering	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Gedurende de basisschoolloopbaan heeft elke leerling aan enige gerichte internationale activiteiten meegedaan. ❖ Elke leerling heeft in het Engels gecommuniceerd met leerlingen in het buitenland via persoonlijk en/of digitaal contact.

Toelichting op het eindniveau:

Het Platform vvto Nederland heeft een startnotitie ‘Naar eindtermen vvto Engels, een eerste verkenning’ geschreven. Daarin wordt nader ingegaan op de factoren die ten grondslag kunnen liggen aan de verschillen in uitstroomniveau. Met het oog op de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn Engels wordt aan de hand van het Europees Referentiekader voorlopig

uitgegaan van de volgende streefniveaus, uitgaande van acht jaar lang 60 minuten Engelse les per week:

	VMBO	HAVO	VWO
Luisteren en Begrijpen	A1	A2	A2/B1
Interactie	A1	A2	A2/B1
Lezen en begrijpen	A1	A2	A2
Schrijven	A1	A1/A2	A2

Indicatoren/checkpoints:

- Engels wordt gebruikt als voertaal door zowel de leerkracht als de leerlingen.
- Er is een uitnodigend en veilig werkklimaat voor Engelstalige activiteiten op school.
- De leerkracht weet Engelstalige bronnen buiten de school goed te gebruiken.
- De school heeft structurele aandacht voor internationaliseringsactiviteiten.

B Onderwijsleerproces

Aanbod

Kwantitatief	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Er wordt minimaal 60 minuten per week lesgegeven in het Engels. ❖ Er is sprake van een ononderbroken leerlijn.
Kwalitatief	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Leerkrachten die vvto Engels aanbieden hebben een scholing ‘Classroom English’ gevolgd en zijn bereid tot nascholing. ❖ Zij bezitten een taalvaardigheid op ten minste niveau B2 van het ERK voor alle deelvaardigheden (voor schrijven volstaat niveau B1). ❖ Leerkrachten hanteren het principe doeltaal = voertaal.

	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Het onderwijsaanbod sluit aan bij de leeftijd en het taalontwikkelingsniveau van het kind. ❖ Leerkrachten kennen en gebruiken afwisselende didactische werkvormen die passen bij het leren van een vreemde taal op jonge leeftijd. ❖ Leerkrachten zijn in staat om relevante (aanvullende) materialen voor hun leerlingen te selecteren en aan te passen. ❖ Engels wordt gebruikt als communicatiemedium in diverse leergebieden en activiteiten. ❖ De leeromgeving biedt een gevarieerd en aantrekkelijk taalaanbod en veilige en uitdagende interactiemogelijkheden. ❖ Leerkrachten staan positief tegenover het leren van Engels en de rol van het Engels in de meertalige samenleving. ❖ Er is een samenwerking met de ontvangende scholen voor voortgezet onderwijs over het programma en het uitstroomniveau van leerlingen.
--	--

Indicatoren/checkpoints:

- Lesroosters.
- Een overzicht van de gevolgde cursussen door de leerkrachten.
- Lesobservaties en pedagogisch-didactisch handelen met observatielijst.
- Structurele inzet van digitale leermiddelen voor de relatie tussen binnen- en buitenschools leren en voor een taalrijke leeromgeving.
- Kennis van en ervaring met gebruik van Engels in andere leergebieden.
- Samenwerking met het voortgezet onderwijs.

C Kwaliteitszorg

Kwaliteitszorg	❖ Vvto is opgenomen in het beleidsplan van de school.
-----------------------	---

	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Er is sprake van een doorlopende leerlijn door alle groepen. ❖ De leerkrachten voldoen aan het profiel dat omschreven is in de competenties voor de leerkracht vvto Engels. ❖ De taalvorderingen van de leerlingen worden gedocumenteerd, bijvoorbeeld in de vorm van een taalportfolio, examen of leerlingvolgsysteem. ❖ Het programma en de lessen en activiteiten worden jaarlijks geëvalueerd en waar nodig bijgesteld. ❖ Basisscholen onderschrijven deze standaard en nemen deel aan de bijbehorende visitaties.
--	--

Indicatoren/checkpoints:

- Aanwezigheid van vvto Engels in het beleidsplan.
- Scholingsprogramma's voor leerkrachten.
- Aanwezigheid documentatie voor taalvorderingen.
- Rapportagevormen.

D Randvoorwaarden

<p>Personeel</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Leerkrachten worden voldoende gefaciliteerd om vvto Engels voor te bereiden en uit te voeren. Dit komt onder meer tot uiting in de beschikbaarheid van middelen voor: <ul style="list-style-type: none"> ● Nascholing en deskundigheidsbevordering ● Coördinatie van het vvto-programma ❖ Het team is medeverantwoordelijk voor een samenhangend curriculum en een doorlopende leerlijn, zowel in de school zelf als met de ontvangende scholen voor voortgezet onderwijs.
-------------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> ❖ De school neemt de competenties voor leerkrachten vvtO Engels op in zijn personeelsbeleid, bijvoorbeeld in het aannamebeleid.
Materiële randvoorwaarden	<ul style="list-style-type: none"> ❖ De leerlingen worden voor hun ontwikkeling Engels gestimuleerd door de aankleding van het lokaal en de overige ruimtes op school. ❖ Er zijn aanvullende lesmaterialen in het Engels voor elke groep. ❖ Er is voldoende toegang tot Engelstalige digitale en audiovisuele leermiddelen.

Indicatoren/checkpoints

- Nascholingsactiviteiten.
- English corners, overige inrichting van de lokalen en de school.
- Aanwezigheid overige leermiddelen (incl. digitale en audiovisuele middelen).

Bijlage 2

Bij de Radboud Universiteit wordt onderzoek gedaan naar de effecten van vroeg vreemdetalenonderwijs. Heeft het geven van Engelse lessen vanaf groep 1 positieve effecten?

Wat is het doel van het onderzoek?

Met dit onderzoek hopen wij de volgende vraag te beantwoorden: **heeft vroeg vreemdetalenonderwijs positieve effect op het fonologisch bewustzijn?** Eerder onderzoek heeft aangetoond dat meertalige kinderen eerder in staat zijn verschillende klanken te onderscheiden en gebruiken: factoren die onderdeel uitmaken van het fonologisch bewustzijn en die belangrijk zijn voor het leren lezen en spellen. Met dit onderzoek willen wij erachter komen of kinderen die al op jonge leeftijd Engelse les krijgen eenzelfde versnelde ontwikkeling laten zien.

Hoe kunt u meehelpen?

Door mee te doen! Het onderzoek loopt van februari tot en met april 2016.

- Wij zoeken leerlingen uit de groepen 1, 2 en 3, ongeveer 10 leerlingen per klas.
- De kinderen worden individueel getest in een rustige ruimte in uw school, waar zij samen met de onderzoeker een aantal (computer)taken maken. Deze taken meten hun fonologisch bewustzijn en Nederlandse en Engelse woordenschat.
- Het afnemen van de taken duurt ongeveer 40 minuten per leerling. De taken worden op aantrekkelijke wijze gepresenteerd en zijn niet belastend voor het kind.
- De leerkrachten van de deelnemende kinderen vragen wij om een korte vragenlijst in te vullen en twee korte (computer)taken te maken ($\pm$ 15 minuten in totaal).
- De ouders van de deelnemende kinderen vragen wij om een korte vragenlijst in te vullen.

Waarom meedoen aan dit onderzoek?

- Veel scholen die kinderen al op jonge leeftijd Engels aanbieden, vinden het belangrijk dat er onderzoek gedaan wordt naar de effectiviteit van dit type onderwijs, zodat we meer te weten komen over de positieve effecten hiervan.
- We nemen in dit onderzoek taken af waarvan de uitslagen relevant kunnen zijn voor de school, bijvoorbeeld de uitslag van de Engelse woordenschattoets.

Bron: Goriot, C. (2016). *Scholen die Engels geven vanaf groep 1*. Binnengehaald februari 2016 van: <http://www.ru.nl/cls/onderzoek-engels/engels-vanaf-groep-1/>

- In overleg met de deelnemende scholen bieden wij een informatieavond over de effecten van vroeg vreemdetalenonderwijs voor leerkrachten en/of voor ouders aan.

Bescherming persoonsgegevens

- Alle persoonsgegevens worden vertrouwelijk behandeld en niet doorgegeven aan derden.
- Alle onderzoeksgegevens worden geanonimiseerd zodat ze niet terug te leiden zijn naar individuele deelnemers.
- We kijken uitsluitend naar groepsverschillen, niet naar individuele verschillen tussen deelnemers.

Onderzoeksteam

Dit onderzoek wordt uitgevoerd door promovenda drs. Claire Goriot, onder begeleiding van dr. Mirjam Broersma, dr. Sharon Unsworth, prof. Roeland van Hout en prof. James McQueen, allen van de Radboud Universiteit in Nijmegen. Het wordt mede ondersteund door EP-Nuffic (voorheen Europees Platform en Nuffic), het expertisecentrum voor internationalisering in het Nederlandse onderwijs.

Meedoen

Klik [hier](#) om mee te doen!

Voor vragen of meer informatie kunt u contact met ons opnemen via onderstaande contactgegevens.

Claire Goriot, MSc

Telefoonnummer: 024-361168 | *E-mail:* c.goriot@let.ru.nl